

Регулювання зовнішньоекономічних відносин у контексті соціальної відповідальності

Напрями та підходи щодо подолання існуючої демографічної кризи в Україні враховують, переважно, внутрішні економічні, соціальні та демографічні тенденції, і мають короткостроковий характер оперативного реагування. В умовах дедалі більш глобалізованого світового суспільства та подальшої інтеграції національних економік, такий підхід є хибним, як і відсутність та передбачення стратегічних напрямків оптимізації демографічного стану.

Питання зовнішньої взаємодії країни з іншими державами розглядається в наукових працях, переважно як засіб впливу на економічний стан країни або ж на міграційні процеси. Вплив митно-тарифного регулювання на такі тенденції та явища як природний приріст населення, смертність, щільність розселення, рівень життя тощо, ще не досліджувався, що й зумовило актуальність тематики обраного дослідження.

Зовнішнє середовище сьогодні дедалі більше впливає на внутрішні умови розвитку країн. Це виявляється, зокрема, в тому, що темпи зростання взаємозалежності національних господарств набагато випереджають внутрішньоекономічне зростання кожної окремої країни [5, с. 20]. В той же час, демографічні тенденції різних країн, в тому числі й країн-сусідів можуть мати суттєві відмінності, зокрема в причинах їх виникнення.

Демографічна криза сучасної України має економічний характер свого виникнення. Так, вона зумовлена, в першу чергу низьким рівнем життя, що скорочує її середню тривалість, через неспроможність задоволення суспільних, зокрема медико-профілактичних потреб [8, с. 10]. Так, можна однозначно стверджувати, що самодостатнє зростання обсягу ВВП, в тому числі й за рахунок зростання імпорту, неспроможне закласти фундамент для подальшого зростання демографічних показників (про смертність в даному випадку не йдеться), якщо воно не буде супроводжуватись відповідною системою розподілу і перерозподілу доходів, та адекватною політикою соціального забезпечення.

Демографічна експансія пов'язана з міграцією населення, збільшенням кількості громадян іншої країни у середині держави та зі зменшенням питомої ваги місцевого населення в загальній кількості мешканців країни – це загроза економічній безпеці держави. Тому, що збільшує залежність економіки держави від наявності трудових ресурсів іншої країни [4, с. 6].

Таке явище є можливим унаслідок стабільних темпів соціально-економічного розвитку та відповідної зовнішньої політики, які мають місце на території певної країни. У випадку наявності тенденції сталого від'ємного природного приросту населення, міграційні потоки спроможні тимчасово

поліпшити демографічний стан, але таку поведінку держави не можна вважати стратегічною.

Крім цього, зростання кількості мігрантів на тлі відносно сталої чисельності населення може сприяти погіршенню рівня життя місцевого населення. Першочерговою причиною такого явища є те, що зростання кількості мігрантів (а як правило, це працездатні особи працездатного віку) підвищують конкуренцію з боку пропозиції робочої сили, знижуючи таким чином, середній рівень заробітної плати на ринку праці. По-друге, серед як нелегальних, так і серед легальних мігрантів, можуть знаходитись особи з кримінальним минулим, антисоціальні елементи, особи з девіантною поведінкою, хворі або інфіковані громадяни інших країн [8, с. 11]. Якщо у першому випадку ми можемо спостерігати непрямі передумови до погіршення демографічного стану, зокрема через соціально-економічний механізм, то у другому – прямі передумови до зростання смертності внаслідок зростання рівня злочинності та тіньового сектора економіки в сукупності із підвищенням рівня санітарно-епідеміологічної небезпеки [7].

Найважливішим засобом економічного регулювання зовнішньої торгівлі є митний тариф – систематизований перелік ставок митних тарифів, якими обкладають товари у разі імпорту або експорту з країни [3, с. 255].

Залежно від конкретних цілей можна виділити такі види митно-тарифних відносин:

- організацію митної системи країни;
- механізм переміщення через митний кордон товарів та транспортних засобів;
- систему регулювання митних режимів;
- нарахування та сплату митних платежів;
- систему митного оформлення;
- митний контроль за товарами та транспортними засобами, які переміщуються через митний кордон;
- систему валютного контролю;
- систему взаємовідносин, які виникають у разі порушення митного законодавства;
- участь України в міжнародно-правовому співробітництві та регулюванні митної справи в рамках інтеграційних об'єднань [1, с. 11].

У переважній більшості країн митна служба є складовою фінансових департаментів, що забезпечує ефективний контроль за фіскальними завданнями митних органів, хоча частка надходжень до державного бюджету від митних платежів є значною в небагатьох країнах [2, с. 29]. Однак переоцінити роль митного тарифу та митної служби як державної регулюючої установи, в розрізі впливу на економічні та демографічні процеси дуже складно.

Розглянемо конкретні приклади зовнішніх відносин та їх вплив на демографічні тенденції.

Зростання експорту товарів, якими неспроможна забезпечити внутрішній ринок національна економіка. В цьому випадку доречним є

зниження мита та ліквідація нетарифних обмежень щодо ввезення потрібної продукції. По-перше, це сприятиме зниженню ціни на такі товари (у випадку повноцінної дії ринкового механізму), і, по-друге, певні об'єкти міжнародної торгівлі здійснюють безпосередній вплив на рівень життя населення (медичне обладнання, ліки, і зокрема інсулін, тощо). Вплив на демографічні процеси – сприятливий.

Зростання експорту товарів, що створюють конкуренцію вітчизняному товаровиробникові. Йдеться про сегмент ринку, що заповнений продукцією національного виробництва. В цьому випадку ми спостерігаємо протиріччя між класичними підходами до визначення зовнішньої економічної політики: „протекціонізм чи вільна торгівля?”. При розв'язанні такої дилеми слід прорахувати демографічні наслідки від застосування кожного з можливих напрямків економічної зовнішньої політики. Так, „відкриття” кордону посилює конкуренцію, і вірогідним є зростання рівня безробіття, зокрема у зазначеній галузі, та зниження доходів власників таких підприємств (вплив на демографічні процеси – негативний) [7]. Але, водночас, внаслідок цього підвищується якість конкурентної продукції та знижується її ціна, тобто відбувається сприяння підвищенню якості споживання та рівня життя, як передумови демографічної позитивізації.

При визначенні пріоритетів в цьому напрямі необхідно враховувати: тип товару (зокрема попит на нього є еластичним чи нееластичним, це товар першої необхідності чи засіб розкошу), кількість зайнятих у галузі, соціальний ефект від вживання заходів зовнішньої політики тощо. Так, наприклад, можна дозволяти вільний експорт інсуліну в обсязі, який не створюватиме загрозу національному виробництву цього товару.

Зростання імпорту товарів галузей, що задовольняють потреби внутрішнього споживання. Спрощення механізму митного оформлення та сплати відповідних податків сприяють поліпшенню фінансового стану підприємств-імпортерів та державного бюджету, як передумови створення сприятливого демографічного клімату.

Зростання імпорту товарів, в яких існує потреба внутрішнього споживання. Це явище є таким, що здійснює негативний вплив на демографічні процеси. У випадку укладання картельної угоди, фірми-імпортери можуть отримувати надприбутки всередині країни внаслідок обмеження обсягу продукції, призначеної для внутрішнього споживання, і додатковий зиск за рахунок реалізації товарів за кордоном. Такі дії можуть бути поціновані як демографічний саботаж.

Зростання обсягу транзитних перевезень. У випадку безпеки транспортованих товарів для населення та національної свідомості країни, таке явище є безумовно позитивним, але лише за умов мінімізації корупційних дій на митниці, зокрема при оформленні транзитних вантажів та укладанні транзитних угод, щодо обсягів перевезень та прозорості сплати податків. При здійсненні митної політики, не слід поспішати встановлювати дуже високе транзитне мито, щоб не знищити потенційних бюджетних партнерів.

В цьому випадку, позитивний демографічний ефект отримується за умови двох вже зазначених чинників, а також за рахунок запобігання контрабанди, прискіпливого митного контролю та „паралельної” нелегальної міграції.

Здійснюючи експортно-імпортні операції, суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності, крім митного контролю, повинен розв'язати проблеми, які пов'язані із застосуванням спеціальних видів контролю на кордоні, - ветеринарного, карантинного, екологічного, радіологічного, санітарно-епідеміологічного та гомологічного [1, с. 351]. (Останнє – це експертна оцінка якісних та вартісних показників природних та штучних дорогоцінних каменів органічного утворення, напівдорогоцінних та декоративних каменів.) Удосконалення та подальша деталізація видів контролю за експортно-імпортними операціями, є однією з передумов забезпечення та дотримання демографічної безпеки країни, зокрема в галузі обмеження ризиків необґрунтованої смертності.

Віднесення митно-тарифних відносин тільки до сфери міжнародної торгівлі також значно звужує діапазон їх дії [6, с. 12]. Тому доречним є застосування їх як заохочувальних або протекціоністських важелів і в галузях міжнародної інвестиційної діяльності, руху капіталу та науково-технічної співпраці. Кожен із зазначених напрямків, так чи інакше обслуговує рух споживчих товарів, та є носієм товару сам по собі.

Стратегічні аспекти державного впливу на поліпшення демографічного стану мають включати до себе аналіз і прогноз забезпечення внутрішнього ринку споживчими та інвестиційними товарами, а також робочою силою відповідної кваліфікації. Розробка довгострокових державних програм промислового, науково-технічного, екологічного та регіонального розвитку, повинна узгоджуватись із стратегічними та тактичними напрямками зовнішньоекономічної політики, зокрема в галузі митно-тарифного регулювання.

Регулювання зовнішньоекономічних відносин сучасної України повинно вирішувати стратегічні завдання євроінтеграційної політики, та, що сьогодні особливо актуально, вирішувати енергетично-диверсифікаційні проблеми, – ці два напрямки є стратегічно важливими в розрізі забезпечення демографічної безпеки країни.

Отже, реалізуючи оперативні та стратегічні завдання митно-тарифного регулювання, можна здійснювати вплив не лише на міграційні а й на природні зміни чисельності населення країни, застосовуючи засоби прямого та опосередкованого впливу.

Література

1. Гребельник О.П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 696 с.
2. Мартинюк О. Фактори та умови реалізації ефективної митної політики // Збірник наукових праць. Вип. 35 / Відп. ред. – доктор економічних наук В.Є. Новицький. – Київ: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2002. С. 26-32.
3. Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки. Підручник. – К.: Атіка, Ельга-Н, 2000. – 592 с.
4. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави. – К.: Інститут державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України, 1994. – 140 с.
5. Поручник А.М. Національні інтереси України в контексті євроінтеграційного вибору // Моделі та стратегії євроінтеграції України: економічний і правовий аспекти: Збірник матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, 30 травня 2006 р. – К.: УАЗТ, 2006. – 332 с.
6. Формування митно-тарифної політики України за умов ринкової трансформації: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.05.01 / О.П. Гребельник; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2003. – 42 с.
7. Яковенко Р. В. Демографічні процеси як об'єкт митно-тарифного регулювання [Електронний ресурс] / Р. В. Яковенко. – Режим доступу : <http://www.surma-ua.info/?p=2503>. – Назва з титул. екрану.
8. Яковенко Р. В. Митно-тарифне регулювання як фактор впливу на демографічні процеси / Роман Яковенко // Вісник Академії митної служби України. – Дніпропетровськ : Академія митної служби. – 2006. – № 3 (31). – С. 10–14.

ЯКОВЕНКО Р.В.
к.е.н., доцент